

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 03.05.2026

Kabul Tarihi: 04.06.2026

Yayın Tarihi: 22.06.2026

Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi, 2026, 6(1): 192-203

Research Article

Received Date: 03.05.2026

Accepted Date: 04.06.2026

Published Date: 22.06.2026

DOI Number: 10.59902/yazit.1943523

AHLAKİ BİR TRAJEDİNİN KAHRAMANLARI: RODİON ROMANOVİÇ RASKOLNİKOV VE ŞEYH AHMED NUREDDİN

The Heroes of a Moral Tragedy: Rodion Romanovich Raskolnikov and Sheikh Ahmed Nureddin

Elif GENÇ*

ÖZ

Edebiyat, yüzyıllar boyunca insanın karmaşık iç dünyasında yaşanan çatışmaları inceleme imkânı sunan başlıca alanlardan biri olmuş ve özellikle felsefi düzlemde tartışılan suç ve vicdan kavramları arasındaki ikilemleri ortaya koyarak insana ahlaki zeminde güçlü bir ayna tutmuştur. Fyodor Mihayloviç Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* romanındaki Rodion Romanoviç Raskolnikov ile Meşa Selimoviç'in *Derviş ve Ölüm* adlı eserinde yer alan Şeyh Ahmed Nureddin, suç ve vicdan çatışmasını yoğun biçimde temsil eden başkişilerdir. Söz konusu kişilerin suçlarının doğuşu ve altında yatan nedenler, toplumsal değerler ve kendi değerleri arasında yaşadıkları derin içsel çatışmalar karşılaştırmalı edebiyatın tematik araştırma yöntemi esas alınarak incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda; Raskolnikov'un çektiği yoğun vicdan azabı ve ruhsal sancılar yoluyla sonunda olumlu bir ahlaki dönüşüm geçirdiği ancak Ahmed Nureddin'in ise başlangıçtaki masumiyetini yitirerek iktidar hırsına yenik düştüğü görülmüştür. Ahmed Nureddin, zamanla bizzat eleştirdiği otoriter sistemin bir parçası hâline gelerek kaçınılmaz bir ahlaki dönüşüme sürüklenmiş ve benliğinden geri dönüşü olmayan bir şekilde uzaklaşmıştır.

Anahtar Sözcükler: ahlaki dönüşüm, başkaldırı, suç, üstinsan, vicdan

ABSTRACT

For centuries, literature has been one of the primary fields offering the opportunity to examine the conflicts within the complex human psyche; by highlighting the dilemmas between the concepts of crime and conscience -discussed particularly on a philosophical level- it has held up a powerful mirror to humanity on the moral plane. Rodion Romanovich Raskolnikov in Fyodor Mikhailovich Dostoevsky's *Crime and Punishment* and Sheikh Ahmed Nureddin in Meşa Selimoviç's *Death and the Dervish* are central protagonists who intensely embody the conflict between crime and conscience. The origins of these protagonists' crimes and the underlying causes, as well as the deep internal conflicts they experienced between societal values and their own values, have been examined using the thematic research method of comparative literature. The analysis reveals that while Raskolnikov ultimately undergoes a positive moral transformation through the intense pangs of conscience and spiritual anguish he endures, Ahmed Nureddin loses his initial innocence and succumbs to the lust for power. Ahmed Nureddin, over time, became a part of the very authoritarian system he had criticized, was driven toward an inevitable moral transformation, and drifted irrevocably away from his true self.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul-Türkiye. E-posta: elifgenc5864@gmail.com. ORCID: 0009-0008-4097-2628.

Keywords: conscience, crime, moral transformation, overman, rebellion

Giriş

Bireyin varoluşsal zemininde yer alan suç ve vicdan kavramları, insanlık tarihi boyunca tartışılan öncelikli meselelerden biri olmuş ve felsefi bağlamda çeşitli yaklaşımlarla ele alınmıştır. Genel bir kabulle vicdan, ahlak dışı eylemler sonucunda bireyi yargılayan içsel bir güçtür. Jean-Jacques Rousseau vicdanı; “Tanrısal içgüdü, ölümsüz ve göksel ses, bilgisiz ve dar görüşlü, ama zeki ve özgür bir varlığın güvenilir rehberi; insanı Tanrı’ya benzer kılan, iyilikle kötülüğün yanılmaz yargıcı” olarak nitelendirir (Rousseau, 2009: 336). Rousseau’ya göre vicdan, insanı dogmatik düşüncelerden arındıran ve onu diğer canlılardan üstün kılan dinamik bir güçtür.

Kant’a göre vicdan, bireyin eylemlerini rasyonelleştirerek ahlaki sorumluluğundan kaçamadığı içsel bir mahkemedir. Kant bu durumu, bireyin yasaya aykırı davranışlarını isteksizlik, dikkatsizlik veya doğal zorunluluklar arkasına gizleyerek kendisini suçsuz göstermeye çalışsa dahi içindeki o yargılayıcı sesi asla susturamayacağını belirterek açıklar (Kant, 1999: 107). Dolayısıyla birey, eylemlerini geçerli kılmak için ne kadar rasyonel gerekçeler üretirse üretsin, içsel yargıcının takibinden ve vicdan mahkemesinde mahkûm olmaktan kaçamaz.

Erich Fromm ise konuya daha varoluşçu bir bakış açısıyla yaklaşarak insanın kendi yazgısında etkin rol oynayabilen tek canlı olduğunu belirtir. Fromm’a göre törel bilinç, yani vicdan; insanı kendi özüne ve hakikatine çağırان içsel bir sestir. Bu ses, bireyin kendisi olabilmesi adına atması gereken adımları görmesini sağlarken yaşam amaçlarının ve bu amaçlara ulaşmasını mümkün kılacak ahlaki kuralların farkına varmasına da yardımcı olur. Yani insanlar dış koşulların edilgen bir kurbanı değildir; aksine kendi içlerindeki ve dışlarındaki güçleri dönüştürme, çevrelerindeki koşulları ise en azından belli bir ölçüde denetleme potansiyeline sahiptir (Fromm, 1994: 223).

Rousseau’nun “Tanrısal içgüdü”, Kant’ın “içsel bir mahkeme” ve Fromm’un “insanı kendisine çağırان ses” olarak tanımladığı vicdan; ahlaki yasalara aykırı ve insanın özüne ters düşen davranışlar bütünü olan suça karşı, bireyin içinde uyanan dinamik bir güçtür. Suç ise sadece hukuki bir ihlal değil, bireyin kendi içsel değerleri ve evrensel ahlak yasalarıyla girdiği bir çatışmadır. O hâlde, suç işleyen insanın; kendisini diğer canlılardan üstün kılan o içsel yargıcıyla, yani vicdanyla çatışması kaçınılmazdır.

Felsefi düzlemdeki bu suç ve vicdan çatışmaları, edebiyat dünyasında kişilerin içsel yolculukları ve ahlaki dönüşümleri üzerinden somut birer temsil bulur. Bu çatışmanın en çarpıcı örneği olarak 1866 yılında kaleme alınan *Suç ve Ceza*, Dostoyevski’nin olgunluk döneminin önemli romanlarının ilkidir. On dokuzuncu yüzyıl Rusya’sının sosyalizm ve nihilizm hareketleri ile geleneksel değerleri

sorguladığı bir dönemde yazılan bu eserin merkezine, Raskolnikov'un psikolojisi yerleştirilmiş, bu psikoloji onu sonuç olarak o ölümcül günahı işlemeye sürükleyen düşüncelerle birlikte örülmüştür (Frank, 2017: 513).

Dostoyevski, *Suç ve Ceza*'da "İnsan neden suç işler?" sorusunu derinleştirerek suçluluk psikolojisi üzerine derin tahliller yapmıştır. Raskolnikov'un işlediği suçun temelinde iki düşünce vardır: "olağanüstü insanlar" teorisi ve faydacılık. Bu teoriye göre insanlar, "olağanüstü" ve "sıradan insan" olarak ikiye ayrılır. Olağanüstü insanlar büyük amaçlar uğruna suç işlemesi hak görülen Napolyon Bonapart gibi kişilerdir; sıradan insanlar ise alişagelmiş düzene aittir. Raskolnikov'un bu teorisi, daha sonra Nietzsche'nin "stinsan" (bermensch) kavramını geliştirmesine de esin kaynağı olmuştur. Raskolnikov; kendini "Napolyon" olarak konumlandırır, bir "bit" olarak nitelendirdiği tefeci kadını öldürerek topluma fayda sağlayacağını ve üstün bir amaca hizmet edeceğini düşünür. Bir ideal uğruna ince hesaplarla planladığı bu cinayette Raskolnikov'un hesaba katmadığı bir Şey vardır: vicdan azabı.

Ali Karahan'ın bir yaptırım gücü olarak tanımladığı vicdan azabı, hatalı eylemleri düzeltme veya iyileştirme çabasını barındırır ve dışsal bir acı olan cezanın içsel karşılığı Őeklinde kendini gösterir (Karahan, 2025: 20). Bu yaptırım gücü, Raskolnikov'u derin bir içsel savrulmaya sürükler. İşlediği cinayetten sonra yaşadığı çatışma onu bitkin düşürür ve hastalıklı bir Şekilde diken üstünde yaşar. Sürekli biri tarafından izlendiğini, her an yakalanacağını düşünür ama onu izleyen Şey aslında vicdanıdır. Bu durum, henüz kesinleşmemiş olan hukuki cezanın bireyin ruhundaki içsel mahkeme tarafından çoktan kesildiğini göstermektedir. Çünkü Raskolnikov'un yaşadığı içsel çatışmalar, bireyin toplumsal ve hukuki yasaların dışına çıkma çabasının evrensel vicdan duvarına çarpmasından ileri gelmektedir. Pozitif hukuk üstün bir nitelik taşısa da evrensel vicdan yasası, yazılı hukuktan daha kapsayıcı bir otoriteye sahiptir (Güneş, 2017: 129).

Sonuç olarak Raskolnikov, vicdanından kaçamadığı için en sonunda suçunu itiraf ederek polise teslim olur. Dostoyevski, *Suç ve Ceza*'da Raskolnikov'u yargılayan bu içsel gücü ve Sonya'nın üstlendiği vicdani rehberliği merkeze alarak Raskolnikov'un iyi bir insana dönüşme sürecini güçlü bir Şekilde ortaya koymuştur.

Suç ve Ceza'dan tam bir asır sonra Meşa Selimoviç, 1966'da *Derviş ve ölüm*' yayımlayarak bir ahlaki trajedinin doğuşuna daha imza atmıştır. On sekizinci yüzyıl Osmanlı yönetimi altındaki Bosna'da geçen eser, bir insanın bağlı olduğu inanç ve otorite karşısında yaşadığı içsel çatışmayı adalet, suç ve vicdan kavramlarını sorgulayarak ortaya koymuştur. Yugoslav-Boşnak dünyasının Doğu-Batı arasındaki sıkışmişlığının imgesel ifadesi niteliğinde olan eserdeki olaylar, başkişi Şeyh Ahmed Nureddin'in etrafında Őekillenir (zkara, 2019: 215). Ahmed Nureddin, geçmişini geride bırakarak dervilişlik yolunu seçmiş ve dış dünyadan kendini soyutlayarak inançlarına tutunmuş biridir. Kardeşinin haksız yere tutuklanması ve

idam edilmesi onun için bir kırılma noktası olur. Kardeşine yapılan kötülük için adalet arayışına girdiğinde sistemin adaletsizliği ve acımasızlığı ile karşı karşıya kalır, inançlarını temsil eden tekkede bile kimseye gvenemeyeceği gerçeği ile yüzleşir.

İçinde bulunduğu her şeyin bir aldatmaca olduğunu düşünerek şiddetli bir i hesaplaşmaya gider. Bu süreçte vicdan, Ahmed Nureddin için artık insanı kendi özüne çağıran içsel bir ses olmaktan çıkar. O, uğradığı haksızlık karşısında bu i sesi dinlemek yerine öfke ve intikam duygularıyla hareket ederek g arayışına kapılır. Bunun sonucunda, kardeşinin intikamını almak için girdiği mücadeleden ahlaki açıdan yozlaşmış biri olarak çıkar ve eleştirdiği sistemin bir parçası olur. Selimoviç, romanın ilk sayfalarında yer verdiği “İnsan demek, değişim demektir. Kötülük belirlediğinde, vicdanın sesini dinlemez olur” (Selimoviç, 2024:16) ifadesi ile aslında dönüşümün kaçınılmaz olduğunu sezdirmiştir.

Raskolnikov ile Ahmed Nureddin, ahlaki trajedinin iki zıt yönünü temsil eder. Raskolnikov, işlediği suçun ardından duyduğu vicdan azabı sayesinde olumlu yönde bir ahlaki dönüşüm geçirirken Ahmed Nureddin, kötülükle mücadele sürecinde kendi değerlerinden uzaklaşarak olumsuz bir dönüşüme sürüklenir. Bu doğrultuda, Raskolnikov ile Ahmed Nureddin’in geçirdiği zıt yönlü ahlaki dönüşüm, suç ve vicdan kavramları çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Suçun Doğuşu

Suç ve Ceza romanının başkişisi Rodion Romanoviç Raskolnikov, her ne kadar yoksulluğun pençesinde kıvranan niversiteli bir ge olsa da işlediği suçun temelinde hukuki bir ihlalden ziyade ne sürdüğü “olağanüstü insanlar” teorisi yatmaktadır. Bu teoriye göre insanlar “olağanüstü” ve “sıradan” olarak ikiye ayrılır. Olağanüstü olanlar Napolyon Bonapart gibi insanlığın ilerlemesi adına ahlak yasalarını çiğneme hakkına sahip olanlardır. Sıradan olanlar ise toplumun çoğunluğunu oluşturan ve yeni bir şey üretme yetisi olmadan mevcut düzeni koruyanlardır. Bu yaklaşım, Nietzsche’nin sürü insanı olmayı reddeden “stinsan” teorisine temel oluşturur. Bununla birlikte Raskolnikov, eylemlerini topluma fayda sağlama amacıyla gerekçelendirirken Nietzsche’nin üstinsanı, yerleşik ahlak kalıplarının tamamen ötesine geçerek kendi değerler sistemini bağımsızca inşa eden kişidir (Nietzsche, 2019: 307). Bu yönüyle iki yaklaşım arasında belirgin bir ayrım vardır.

Raskolnikov, kendisinin hangi sınıfa girdiğini anlamak için bu teoriyi kendi üzerinde test ettiği deneysel bir cinayet işlemiştir. Raskolnikov, bir insan yerine bir prensibi öldürdüğünü söyleyerek suçunu rasyonelize eder ve vicdanını susturmaya çalışır:

Yaşlı kadının önemi yok! dedi çoşkuyla, abuk sabuk konuşuyordu. Bir hataydı belki ama bir önemi yok! Sadece bir hastalıktı bu... Onu bir an önce aşmak istedim. ldrdğm bir insan değil, bir prensipti. Prensibi ldrdm fakat onu aşıp geçemedim, yine bu tarafta kaldım. Sadece

öldürmek geldi elimden. Ve belli oluyor ki bunu bile doğru düzgün yapamadım (Dostoyevski, 2022: 321).

Düşünce dünyasında ince ince planladığı bu cinayetin ardından yaşadığı vicdan azabı ise ateşli hastalıklar, nöbetler, halüsinasyonlar ve paranoya gibi rahatsızlıklarla ruhunda ve bedeninde ortaya çıkar. Bu rahatsızlıkların ortaya çıkması, onun teorisinin başarısızlığa uğradığını göstermektedir. Nietzsche'ye göre üstinsan, ulaşılması hedeflenen esas noktadır; insan ise bu hedefe giden yol üzerinde tehlikeli bir köprüdür:

Öyle bir iptir ki insan, gerilmiştir hayvanla üstinsan arasına. Öyle bir iptir ki uzanır uçurumun üzerine. Tehlikeli yol, tehlikeli yolculuk, geriye doğru tehlikeli bir bakış, tehlikeli titreme ve duraklayıştır. Nedir insanda büyük olan şey? Bir amaç değil, köprü oluşudur: İnsanda sevebilecek şeyse geçiş ve çöküş olmasıdır (Nietzsche, 2021: 15).

Raskolnikov da cinayeti işleyerek tam olarak bu tehlikeli yola girer, kendi içindeki sıradan insanı öldürüp Napolyon olmaya çalışır. Ancak uçurumun üzerindeki ipte dengesini yitirerek dibe yuvarlanır. Adı, Rusça *raskolnik*, "aykırı görüşlü" sözcüğünden gelen Raskolnikov, böyle bir ülkünün barındırdığı bütün tehlikeleri örnekleme üzere yaratılmış bir kişidir. Onun kişiliğinin ahlaki ve psikolojik özellikleri belirgin bir karşıtlığı barındırır; bu durum, içgüdüsel bir iyi yüreklilik, duygudaşlık ve merhametlilik ile boyun eğen kalabalıklara yönelik küçümseme biçimini alan sapkınlaşmış bir bencillik arasındaki karışıklıktır (Frank, 2017: 514). Şeyh Ahmed Nureddin ise başlangıçta dervişliğin getirdiği inanç ve teslimiyetle dış dünyadan kopmuş, adaletin ilahi bir güçle yerine getirileceğine inanan biridir. Kardeşi Harun'un haksız yere tutuklanması ve hakkını aramak için gittiği her yerde adaletsizlikle karşı karşıya kalması, onun iç dünyasındaki huzursuzluğun başlangıcı olur:

Şimdi ben neyim? Ödlek bir kardeş mi? Yoksa inançsız bir derviş mi? İnsanlara olan sevgimi mi yitirdim? Yoksa dini inancım mı zayıfladı? Bu durumda her şeyimi yitirmiş sayılmaz mıyım? Nasıl bir durumda olursa olsun kardeşim için ağlamak ya da kardeşime karşı bile olsa, kanunun katı yürekli savunucusu olmak isterdim. Ben ise ne birincisini ne de ikincisini yapabiliyorum... İnsan şeklimi mi, dinimi mi, yoksa ikisini birden mi yitirdim ben? Korku içime işledi, korku ve şaşkınlık içindeyim, kaybolup mahvolacağım diye hiçbir yana bir adım bile atacak cesaretim kalmadı (Selimoviç, 2024: 106).

Ahmed Nureddin, inandığı değerler ile kardeşi arasında sıkışıp kalır. Kararsızlık ve tereddüt içinde geçen sancılı bir dönemin sonunda kardeşinin ölümü, Ahmed Nureddin için bir kırılma noktası olur. O, Raskolnikov gibi doğrudan bir suç işlemez; ama adaleti sağlamak için ahlaki çizgiden sapar. Kardeşinin haksız ölümüne duyduğu nefretle otoriteye saldırırken, kadılık makamına geldiğinde bizzat

eleştirdiği sistemin bir parçasına dönüşür. Çünkü iktidarın yozlaştırıcı bir etkisi vardır. İktidarı elde etme arzusu, zamanla iktidara sahip olan insanda bir hırsa dönüşür. Ellerindeki gücü bırakmak istemeyenler, genellikle hırslarının kurbanı olurlar. İktidar, doğası gereği onu elde eden insanları kendi oluşum ve işleyiş koşulları doğrultusunda değiştirip dönüştürür (Can, 2021: 232). Ahmed Nureddin'in değişimi, Albert Camus'nün tarif ettiği "yıkıcı başkaldır"nın somut bir örneğidir:

Kendisine ve insana yapılmış adaletsizliğe başkaldırır kişi. Ama bu başkaldırının hem uygunluğunun hem de güçsüzlüğünün ortaya çıktığı açıkğörüşlülük dakikasında, yoksayıcılık öfkesi savunulmaya kalkılan şeyi de kaplar. Adaletsizliği adaleti yerleştirerek düzeltemeyince, hiç değilse en sonunda yok oluşla birleşen, daha geniş bir adaletsizlik içinde boğmayı yeğ tutar insan (Camus, 2013: 71).

Camus, kişinin kendisine yapılan adaletsizliğe başkaldırıldığını ifade eder. Ahmed Nureddin için bu adaletsizlik, kardeşinin haksız yere idam edilmesidir. Kardeşi öldükten sonra inandığı değerlerin hayatın gerçeğiyle "uyumsuz" olduğunu fark eder. Kardeşini kurtaramadığı "güçsüzlük" anında bir aydınlanma yaşar. O "açıkğörüşlülük dakikası"nda otoriteye başkaldırmaya karar verir. Çıktığı yolda, adaleti korumak istese de kadılık makamına yükselirken her türlü kötülüğe bulaşır. Ahmed Nureddin, adaletsizliği adaletle çözemeyeceğini anladığında ise "yok oluşla birleşen daha geniş bir adaletsizliği" seğer ve ele geçirdiği güç kendi sonunu getirir. Bu bağlamda Raskolnikov, olağanüstü insan olma yolunda uçurumun üzerindeki ipte dengesini yitirerek dibe yuvarlanırken Ahmed Nureddin ise adalet arayışıyla çıktığı yolda bozuk düzene attığı taşi kendine isabet ettirmiştir.

Vicdan ve İçsel Çatışma

Suçun doğuğu, beraberinde vicdan azabını da ortaya çıkarır. Rodion Romanoviç Raskolnikov, işlediği suçun ardından akıl ve vicdanı arasında içsel bir çatışma yaşar. Aklı Napolyoncu teorisini ve faydacılık ilkesini öne sürerek cinayeti meşrulaştırmaya çalışır. Ona göre öldürdüğu tefeci kadın sıradan bir insandır ve ölümü topluma fayda sağlamaktadır. Bu süreç sadece bir pişmanlık veya üzüntü değil onun akıl yoluyla ürettiği bütün bahanelerin evrensel vicdan karşısında iflas etmesidir. Raskolnikov'un kendi aklıyla kurduğu teorinin çökmesi de Rousseau'nun belirttiği Tanrısal içgüdü'nün bir türlü susturulamamasından kaynaklanır.

Raskolnikov'un tavan arasındaki odası, onun ruh hâlinin de fiziksel bir yansımasıdır. Minik bir dolabı andıran, sefilliğini sarı renkli, kabarmış ve tozlu duvar kâğıtları ile ele veren bu mekân, bir "tabut" gibi klostrofobik oluşuyla onu zihinsel olarak daraltıp toplumdan izole eder (Dostoyevski, 2022: 35). Bu hastalıklı mekânda doğan teori, eyleme döküldükten sonra yerini vicdan azabına bırakır. Raskolnikov, cinayetten sonra korku ve endişe içine hapsolür ve paranoyak bir ruh hâline bürünerek sürekli yakalanacağını düşünür; tefeci kadının hâlâ yaşadığına dair halüsinasyonlar görmeye başlar. Vicdanı susturamadığı tek gerçektir ve teorisi

bu nedenle yenilgiye uğramıştır. Bir süre sonra olağanüstü kişilerin de acı ve üzüntü duyabileceğini söyleyerek kendi düşüncesiyle çelişir:

Peki, şu gerçekten dahi olanlar,” dedi Razumihin kaşlarını çatarak. “Hani şu öldürmeye hakkı olanlar? Onların döktükleri kana rağmen hiç acı çekmemeleri gerekiyor, değil mi?”

“Neden gerek dedin? Bu bir izin veya yasak meselesi değil. Eğer kurbanı için üzülyorsa acı çekecektir. Acı ve üzüntü büyük bir zekâ ve derin bir yürek için kaçınılmazdır. Olağanüstü kişiler, bence bu dünyadaki en mutsuz insanlar olmalılar.” dedi Raskolnikov derin bir sesle, dalgınlasmıştı (Dostoyevski, 2022: 309).

Raskolnikov tam bir karşıtlıklar yumağıdır. Razumihin onun için: “Sanki içindeki iki zıt karakter sırayla sahneye çıkıyorlar” (2022: 165) der. Raskolnikov'un suçtan önceki çelişkileri, entelektüel yönden güçlü ama duygusal olarak toy bir insanın hisleri ile suça yol açan paranoyakça düşünceleri arasındaki çatışmadan doğar; nitekim onun sağlıklı benliği çocukluk rüyasıyla canlanır. Suçun ardından ise yakalanmaktan kaçma arzusu ile yalnızlık hissi arasında kıvrılır. Bu durum, cezayı kabul ederek yeniden topluma karışma yönünde bilinçaltından gelen bir istek yaratır (Terras, 2017: 100).

Raskolnikov'un acı çeken ruhunu arındıran ve onu işlediği suçun kefareti ödeme sürecine götüren kişi, Sonya Marmeladov'dur. Sonya, inancına derinden bağlı bir Hristiyan'dır. Yaşadığı hayat ile kişiliği arasındaki zıtlık, Raskolnikov'a çekici gelir. Onun bir hayat kadını olmasına rağmen özünün temiz kalması, dönemin Rusya'sındaki Hristiyanlığı simgeler. Sonya gibi Hristiyanlık da modern dünyada değerini yitirir; ancak dikkatli bakan bir göz ondaki kutsallığı görür (Ünal, 2020: 88). Nitekim Raskolnikov, işlediği cinayeti vicdanın nesneleşmiş hâli olan Sonya'ya itiraf eder:

Ne mi yapacaksınız?” diye haykırdı Sonya, gözyaşlarıyla ıslanan yüzü parlıyordu. “Haydi, kalkın!” Raskolnikov'u omuzlarından tuttu, Raskolnikov ayağa kalktı, Sonya'ya hayretle bakıyordu. “Hemen şimdi bir dört yol ağzına koşun, yere kapanın, kirlettiğiniz toprağı öpün ve dünyanın önünde saygıyla eğilerek ‘Ben bir katilim!’ diye bağırın! Tanrı size hayatınızı bağışlayacaktır (Dostoyevski, 2022: 161).

Raskolnikov'un vicdan azabı, Sonya'ya yaptığı itiraftan sonra yüzleşilen somut bir gerçek hâline gelir. Raskolnikov son bölümün son sayfasına kadar yenilgiyi kabullenmeyi reddetse de gerçek kazanan başından beri Sonya'dır. Raskolnikov'la ikinci konuşmasında uyumsuzlukla uyumu ustaca harmanlar. Raskolnikov suçu neden işlediğini analiz etmeye çalışır ve kendini Darwinci antropoloji¹ ve Nietzscheci ahlak üzerinden yargılar. Sonya ise her bir fikrine Yeni Ahit'in ahlaki

¹ Doğada türler arasındaki mücadeleyi en iyi olanlar kazanmaktadır (Kefelioğlu, 2002: 97).

kavramları ve kendi kalbinin sesiyle yanıt verir (Terras, 2017: 101). Sonya “kirlettiğiniz toprağı öpün” diyerek Raskolnikov’a kibirden arınması gerektiğini, Tanrı katında herkesin eşit olduğunu hatırlatır ve ona işlediğı suçun cezasını çekerse yeni bir hayata başlayabileceğini gösterir. Tıpkı öldükten dört gün sonra dirilen Lazarus² gibi, Raskolnikov da işlediğı suçun kefareti ödeyerek dirilecektir. Raskolnikov böylece teorisinin kendi kibrinin bir sonucu olduğunu anlar ve suçluluk duygusu bir teslimiyete dönüşür. Onun ahlaki dönüşümü, bir katilin ruhsal olarak ölmesinden sonra gerçekleşen bir diriliştir.

Diğer yandan Ahmed Nureddin’in içsel çatışması ise kardeşi Harun’un tutuklanmasından sonra başlar. Başlangıçta bir Mevlevi şeyhi olarak sarsılmaz inanç ve değerlerinin kalesi olan tekke, Ahmed Nureddin için anlamını değiştirir. Tekke artık huzurlu bir sığınak değil, her köşesinde adaletsizliğı sorguladığı zihinsel bir hapisanedir. O zamana kadar uzaktan izlediğı ve sessiz kaldığı bozuk düzen, ucu kendisine dokununca tekkenin sessizliğini bir vicdan azabına dönüştürür. Ancak Ahmed Nureddin, içsel bir sorgulama yapsa da bu sorgulama güçlü bir eyleme dönüşmez. Kardeşini kurtarmak adına girişimlerde bulunur, ancak bu çabalarda kararlılık yoktur çünkü ait olduğu düzene başkaldırmanın getireceğı sonuçlardan korkar. Ahmed Nureddin’in bu çıkmazında, tıpkı Sonya’nın Raskolnikov’a yaptığı gibi vicdanının kaçınılmaz bir aynası olarak karşısına İshak çıkar. Çocukluğunda çok sevdiği dayısının ismini verdiği bu kişi, onun bilinçaltında şekillenen vicdanın bir yansımasıdır; gecenin geç bir vaktinde zaptiyelerden kaçarak tekkenin bahçesine saklandığında, Ahmed Nureddin onu ihbar edip etmeme konusunda kararsız kalır. Bu olay, onun yaşadığı ahlaki ikilemin somut örneklerinden biridir:

Onu hem yok edebilir, hem kurtarabilirdim: İkisi için de sayısız sebeplerim vardı. Derviş olarak dinin, doğru yolun koruyuculuğıyla görevliydim. Ona yardım etmek; inançlarıma ihanet etmek, bunca yıllık temiz hayatımı kirletmek demektir... Ama ben de insandım. Onun nasıl bir suç işlediğini bilmiyordum. Yargılamak bana düşmezdi. Üstelik adalet yanlışlık etmiş olabilirdi, günahuna girip sonradan pişmanlık duyabileceğim bir davranışta bulunmamalıydım (Selimoviç, 2024: 68-69).

Ahmed Nureddin, bu olayda İshak’ı ne ihbar eder ne de ona tam anlamıyla sahip çıkar. Molla Yusuf’a olanları anlatarak karar verme işini başkasına bırakır ve kendi vicdani sorumluluğundan kaçma eğilimi gösterir. Raskolnikov suçuyla yüzleşip dirilişi seçerken Ahmed Nureddin bu kararsızlığıyla kendi trajik sonuna giden yolda devam eder. Bu şekilde vicdanını susturarak hayatına devam eden Ahmed Nureddin, kardeşi Harun’un ölüm haberini aldığı anda ise büyük bir içsel dönüşüm geçirir. “Ben, kara kuzgundan bile daha mutsuz olan Kabil gibiyim” (Selimoviç, 2024: 217) diyerek kardeşinin yasını tutar. Bu söz, aynı zamanda onun kendi

² İncil’de mucizesi anlatılan Lazarus, öldükten dört gün sonra İsa tarafından diriltiştir (Ayhan Atak, 2019: 52).

içindeki Hâbil'in ölümü ve Kâbil'in doğuşunu simgeler. Kadılık makamına geldikten sonra ise kardeşinin intikamını almak için savaştığı bozuk düzenin bir parçası hâline gelir. Vicdanı ve akli arasında yaşadığı son içsel çatışma, dostu Hasan'ın tutuklanma emrine imza atmasıdır:

(...) Ama siz iyi bir insansınız ne olur beni anlayın! Babamı ya da kardeşimi öldürmemi ister miydiniz benden? O babamdan, kardeşimden, hatta kendimden bile kıymetlidir. Kùr değneğe sarılır gibi sarılmışımdır ona ben. O, her şeyimdir benim. Onu vermem. Bana her istediğini yaptırabilirsiniz, ama onu elimden alamazsınız; içimin son ışığını söndürmek istemiyorum çünkü (Selimoviç, 2024: 423).

Ahmed Nureddin'in içinden geçen bu düşünceler, eyleme dönüşmez ve bastırılır. Hasan; samimiyeti ve yaşama sevinci ile onun benliğinin insani bir parçasıdır, hayatın ve özgürlüğün sembolü olarak Ahmed Nureddin'e zıt bir çizgidedir. Hasan, sisteme dâhil olmadan insani özünü korumayı başaran kişidir. Ahmed Nureddin, onun tutuklanma emrine imza atarak vicdanının son temsilcisini de yok etmiş olur. Albert Camus, *Başkaldıran İnsan* adlı eserinde bu durumu şöyle açıklar:

Erkek ya da kadın dostunu seven kişi şimdiki zaman içinde sever onu, devrimse yalnızca daha ortada bulunmayan bir insanı sever. Sevmek, bir bakıma, devrimle doğacak tam insanı öldürmektir. Gerçekten de günün birinde yaşaması için, daha bugünden, her şeye yeğ tutulmalıdır. Kişiler saltanatında, insanlar sevgiyle bağlanır birbirlerine; nesnelere imparatorluğunda, insanlar hafiyelikle birleşirler. Böylece, kardeşçil olmak isteyen yurt yalnız insanlarla dolu bir karınca yuvası olur (Camus, 2013: 201).

Ahmed Nureddin, Camus'nün deyimiyle "sevgiyle bağlanan insan"ı öldürmüştür. Adaletsizlikle kurduğu düzeni, yani "nesnelere imparatorluğu"nu korumak için o dünyanın bir hafiyesi olarak elinde kalan tek gerçek sevgiyi de yok etmiş ve "yalnız insanlarla dolu bir karınca yuvası"na çekilmiştir. Aldığı bu kararın ardından, "Bunun utancı benim değil, beni bu hâle sokanlarındır" (Selimoviç, 2024: 423) diyerek iç sesini rahatlatmaya çalışır ancak bu savunma, felsefi olarak geçersizdir. Kant'ın *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde belirttiği üzere, koşullar ne olursa olsun, yapılan bir eylemin sorumluluğu tamamen kişiye aittir (1999: 107). Ahmed Nureddin'in suçu dış etkenlere atması, onun ahlaki sorumluluktan kaçtığını ve özgür iradesini yok saydığını gösterir. Ahmed Nureddin'in bu ahlaki dönüşümü, inançlı bir dervişin adaletsiz düzenin içinde yozlaşmasıyla sonlanır ve bu süreçte kirlenmiş vicdanından kurtuluşu ise ölümle son bulur. Ancak bu son, onu ölüm karşısındaki çaresizliğiyle Raskolnikov'a yaklaştırır. İkisinin de ölüm ve yaşama arzusuyla ilgili benzer düşünceleri dikkate değerdir.

Raskolnikov daha önce nerede okuduğunu anımsayamadığı ve insanın en temel iç güdülerinden biri olan yaşama arzusunu sorgulayan bir anlatıyı hatırlar. Bir

idam mahkûmunun en zor, en yalnız ve uçurumlarla dolu daracık bir alanda bile binlerce yıl yaşama fikrinin o an ölmekten daha üstün olduğundan bahseden bu anlatı, ilk önce Raskolnikov tarafından eleştirilir. O, insanın en dayanılmaz şartlarda bile yaşamayı ölmeye yeğleyen alçak bir varlık olduğunu düşünür. Ancak sonra hemen bu düşüncesinden vazgeçerek yaşama arzusunun insan doğası için kaçınılmaz bir gerçek olduğunu kavrar, bu yüzden insana alçak diyenlerin de aynı alçaklığın bir parçası olduğu sonucuna ulaşır (Dostoyevski, 2022). Ahmed Nureddin de kendi ölüm kararını öğrendikten sonra yaşama arzusunun insana neler yapabileceğini gösteren düşüncelerini ve duygularını açığa vurur:

Olamaz, hayır, asla! Yaşamak istiyorum! Ölünceye dek tek ayaküstünde, daracık bir tahtanın üstünde kalsam bile, yine yaşamak istiyorum. Mecburum! Savaşacağım. Önüme geleni dişleyecek, tabanlarımın derisi düşünceye dek koşacak, bana yardım edecek birini bulacak, gerekirse bıçağı gırtlığına dayayarak o son denen şeyden, ölümden kaçacağım (Selimoviç, 2024: 435).

Ahmed Nureddin'e göre insan, koşullar ne kadar kötü olursa olsun yaşamayı ölmeye tercih eder ve hayatta kalmak için her şeyi yapabilir. Bu bağlamda, Raskolnikov ve Ahmed Nureddin'in yaşama arzusuyla yüzleşmesi farklı yönlerde seyreder; Raskolnikov bu iç güdüyü kabul ederek insana dair derin bir bakış açısı geliştirir, Ahmed Nureddin'in ise bu iç güdünün etkisiyle ahlaki yönden daha kötü bir yıkıma uğradığı anlaşılır. Her ikisinin de yaşadığı içsel çatışmalar, vicdan ve suç ilişkisinin farklı boyutlarını ortaya koyar. Raskolnikov, işlediği suçun ardından vicdanı ile yüzleşerek arınmaya giderken Ahmed Nureddin ise vicdanını susturarak suça doğru sürüklenir ve kendi olumsuz ahlaki trajedisinin mimarı olur.

Sonuç

Dünya edebiyatında suç ve vicdan çatışmasını sarsıcı bir şekilde temsil eden *Suç ve Ceza* ile *Derviş ve Ölüm* eserleri, bu çalışmada karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda; her iki eserdeki başkişiler kendi ahlaki trajedilerinin öznelere olmalarına rağmen, bu sürecin sonunda yaşadıkları içsel dönüşümlerin birbirine tamamen zıt yönde oldukları tespit edilmiştir. Rodion Romanoviç Raskolnikov ve Şeyh Ahmed Nureddin, insanın kendi değerleri ile ilahi ve toplumsal yasalar arasındaki çatışmanın somut birer örneğidir.

Raskolnikov'un trajedisi, aklın vicdan üzerinde kurmaya çalıştığı üstünlüğün bir iflasıdır; işlediği cinayetten sonra yaşadığı ruhsal gerilimler ve hastalıklı süreçler, bu iflasın en somut kanıtı olmuştur. Raskolnikov, içine düştüğü bu buhrandan Sonya Marmeladov'un vicdani rehberliği ve kibrini terk etmesi sonucunda sıyrılmış; böylece olumlu bir ahlaki dönüşüm geçirmiştir. Ahmed Nureddin ise adalet arayışı için çıktığı yolculukta vicdanını susturarak bozuk düzenin bir parçası hâline gelmiş ve bu yolda insanlığının temsilcisi olan Hasan'ı da feda ederek olumsuz bir ahlaki dönüşüme sürüklenmiştir.

Raskolnikov'un suçu baltasıyla bir prensibi öldürmesi iken Ahmed Nureddin'in suçu, karanlık düşünceleri ile kendi değerlerini yok etmesidir. İnsanlık tarihi de büyük fikirler veya adalet arayışıyla yola çıkıp benzer ahlaki dönüşümler yaşayan örneklerle doludur. Raskolnikov'un örnek aldığı Napolyon Bonapart, eylemlerini meşrulaştırarak kendini yasaların üzerinde görür ve büyük yıkımlara yol açar. Ahmed Nureddin'in trajedisi ise haksızlığa başkaldırıp gücü ele geçirdikten sonra eleştirdiği otoriteye dönüşen ihtilalcilerin durumuna benzer. Bu bağlamda vicdan, insanı yargılayan ve dönüştüren en temel içsel güçtür. Raskolnikov suçun ardından gelen vicdan azabıyla arınırken Ahmed Nureddin yaşadığı adaletsizliğin intikamını almak için vicdan azabını bastırarak bizzat suça yönelmiştir.

Bu suç ve vicdan çatışması, aslında günümüz insanının ahlaki zeminine de tutulan bir aynadır. Modern birey, Raskolnikov gibi başarı ve güç uğruna her şeyi rasyonalize etme eğilimi gösterebilir ya da Ahmed Nureddin gibi adaletsizlik karşısında statüsünü korumak adına vicdanını susturabilir. Bu iki başkişi, vicdanın insanı insan yapan en temel yargıç olduğunu hatırlatır. Raskolnikov'un trajedisi hatalardan arınmanın mümkün olduğunu vurgularken Ahmed Nureddin'in trajedisi ise bireyin bozuk düzenin bir parçası hâline gelerek değerlerini kaybetme tehlikesine karşı güçlü bir mesaj niteliği taşır.

Kaynakça

- Ayhan Atak, Göksevi (2019). "Göreme Kaya Kiliseleri Fresklerinde Lazarus'un Dirilişi". *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 52-74.
- Camus, Albert (2013). *Başkaldıran İnsan*. Çev. Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları.
- Can, Mücella (2021). "İktidarın Kaynağı, Araçları ve Yozlaştırıcı Etkisi". *Kayıt. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 20(1): 212-238.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (2022). *Suç ve Ceza (1-2.Cilt)*. Çev. İpek Söylemez. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Frank, Joseph (2017). *Dostoyevski: Çağının Bir Yazarı*. Çev. Ülker İnce. İstanbul: Everest Yayınları.
- Fromm, Erich (1994). *Kendini Savunan İnsan*. Çev. Necla Arat. İstanbul: Say Yayınları.
- Güneş, Mehmet (2017). "Hukukun Üstünlüğünden Vicdanın Üstünlüğüne: Dostoyevski'nin Suç ve Ceza Romanı ile Necip Fazıl Kısakürek'in Reis Bey Piyesinde Hukuk ve Vicdan". *Kaldırımlardan Sakarya'ya Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 2, 121-140.
- Kant, Immanuel (1999). *Pratik Aklın Eleştirisi*. Çev. İoanna Kuçuradi, Ülker Gökberk ve Füsün Akatlı. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Karahan, Ali (2025). "Türk Şiirinde Vicdan ve Merhamet (1839-1923)". Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kefelioğlu, Haluk (2002). *İnsanın Evrimi. Evrimsel Analiz*. Ankara: Palme Yayın Dağıtım, s. 1-708.
- Nietzsche, Friedrich (2019). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. Çev. Meral Harzem. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- z kara, Okan (2019). "Derviş ve lm Romanında Varoluşu Unsurlar". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 48: 213-234.
- Rousseau, Jean-Jacques (2009). *Emile ya da Eğitim zerine*. Çev. Yaşar Avunç. İstanbul: Türkiye İç Bankası Kültür Yayınları.
- Selimoviç, Meşa (2024). *Derviş ve lm*. Çev. Mahmut Kıratlı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Terras, Victor (2017). *Dostoyevski'yi Okumak*. Çev. Işıl zbek Arslan. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- nal Rutli, Nüket (2020). "Raskolnikov'un Ahlaki İkilemi: Nietzscheci Bir Bakış". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 12: 73-91.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İllkeleri" çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından çalışmayla ilgili olarak Prof. Dr. Mehmet Güneş'e teşekkür edilmetedir.

ıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu çalışma ile ilgili yazarın beyan ettiği herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmanın tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: The author expresses gratitude to Prof. Dr. Mehmet Gneş for his contributions to this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author's Note: There are no any notes declared by the author regarding this study.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.